

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОСТІ СТУДЕНТІВ У СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

DEVELOPMENT OF STUDENTS' GIFTEDNESS IN THE SOCIAL-EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Стаття присвячена одній з актуальних проблем сучасності. Однією з цілей освіти є введення обдарованої особистості в самобутню культуру України. Розглядаються результати теоретичних і емпіричних досліджень розвитку обдарованості студентів у соціально-виховному середовищі закладу вищої освіти.

Соціально-педагогічне спрямування професійної підготовки вчителя полягає, передусім, у його готовності до роботи з обдарованими учнями в умовах полікультурного оточення. Її зміст передбачає соціально-педагогічну підтримку обдарованих і соціально активних учнів; розкриття їхніх здібностей, нахилів, талантів; розвиток пізнавальних інтересів і можливостей (академічних, психомоторних, інтелектуальних, мистецьких, творчих, лідерських), виявлення явної та прихованої обдарованості; налагодження спільної діяльності з батьками в аспекті створенні спеціальних умов для ефективного соціалізації дітей у мікросередовищі; здійснення індивідуального підходу в навчально-виховному процесі та визначення розвивальних технологій у роботі вчителя з обдарованими і талановитими учнями.

Проаналізовано умови розвитку творчої обдарованості особистості в умовах полікультурного оточення. Основна увага зосереджується на практичній підготовці майбутніх учителів технологій до етноестетичного виховання учнів.

Доведено, що пріоритетами в моделюванні соціально-виховного середовища навчального закладу постають етнокультурні цінності. Зазначимо, що майбутнім учителям технологій з огляду на профілі обдарованості, доцільно забезпечити можливість обирати для панування види декоративно-ужиткового мистецтва із подальшим удосконаленням майстерності під час проходження практикуму.

Виховний потенціал середовища навчального закладу, поруч з іншими, визначається його етнодизайном, що слугує предметом естетичного сприймання та осмислення учнями, впливаючи на їхню свідомість і поведінку задля формування естетичних якостей, переконань, духовно-ціннісних орієнтацій і потреб.

Ключові слова: етнодизайн, обдарованість, особистість, соціально-виховне сере-

довище, освітній заклад, учитель технології.

The article is devoted to one of the topical problems of our time. One of the goals of education is the introduction of gifted personality into the original culture of Ukraine. The results of theoretical and empirical studies of students' giftedness development in the socio-educational environment of the institution of higher education are considered.

The socio-pedagogical direction of teacher training is, above all, in his willingness to work with gifted pupils in a multicultural environment. Its content implies: the social and pedagogical support of gifted and socially active students; the disclosure of their abilities, inclinations, talents; the development of cognitive interests and opportunities (academic, psychomotor, intellectual, artistic, creative, leadership), the discovery of explicit and hidden giftedness; establishing joint activities with parents in the aspect of creating special conditions for the effective socialization of children in the micro-environment; the implementation of an individual approach in the educational process and the definition of developing technologies in the work of a teacher with talented students.

The conditions of development of creative talent of the individual in the conditions of a multicultural environment are analyzed. The main focus is on the practical training of future teachers to the ethno-aesthetic education of students.

It is proved that ethno-cultural values are the priorities in the modeling of the social and educational environment of an educational institution. It should be noted that future technology teachers, given the profile of giftedness, should provide the opportunity to choose types of decorative arts during the course of the practical training.

The educational potential of the educational environment, along with others, is determined by its ethno-design, which serves as the subject of aesthetic perception and comprehension by students, influencing their consciousness and behavior for the formation of aesthetic qualities, beliefs, values orientations and needs.

Key words: ethnodesign, giftedness, personality, social and educational environment, educational institution, technology teacher.

УДК 37. 211.24

Борисова С.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки і методики
технологічної та професійної освіти
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

Бобилева Я.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри управління
та адміністрування
Донецького обласного інституту
пслядипломної педагогічної освіти

Вихор В.Г.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри української мови
та культури
Національного авіаційного університету

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Наслідком прискорення соціальних, економічних змін і стрімким входженням науки в усі сфери життя суспільства є актуалізація значення освіти. За цих умов гостро постають питання визначення пріоритетних напрямів державної освітньої політики, чинників, що детермінують її вектор і мають урахуватися в умовах глобалізації. У затвердженій Указом Президента України (2013 рік) «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» зазначено: «В Україні пови-

нні забезпечуватися прискорений, випереджальний інноваційний розвиток освіти, а також створюватися умови для розвитку, самоствердження та самореалізації особистості протягом життя» [7].

У сучасному глобалізованому світі майже не існує націй і етносів, як б не зазнали культурного впливу інших націй та культур. Життя сучасної людини відбувається у культурно різноманітних спільнотах [2; 12]. Тому важливими завданнями сучасної освіти є формування полікультурних компетенцій, які, згідно Рекомендацій Ради Європи,

розглядаються як підґрунтя життя в сучасному плюралістичному суспільстві. Водночас ми змушені погодитися із тим, що такі чинники, як трансформація соціально-культурних умов життєдіяльності, зокрема усталення інформаційного соціуму з його глобалізаційними проявами, посиленням вимог до рівня конкурентоспроможні фахівця в умовах євроінтеграції, вимагають постійного вдосконалення професійних та особистісних якостей майбутніх учителів.

Відтак, актуалізується значення соціально-виховних впливів під час навчання у вищій школі, а саме активізація та інтенсифікація культуротворчої функції освітньої установи, де власне студентство має стати провідним суб'єктом. Це особливо стосується проблеми розвитку творчої обдарованості особистості в умовах закладу вищої освіти, що слугує передумовою ефективності навчально-пізнавальної та науково-дослідної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема обдарованості належить до найбільш актуальних і перспективних сфер сучасної психолого-педагогічної науки. Творчість у пізнавальній діяльності людини розглянуто в дослідженнях В. Моляко, О. Музики [6]; сутнісну характеристику педагогічної творчості вивчала С. Сисоєва [10]; аспекти розвитку творчих здібностей в учнів середньої школи – А. Давиденко [4], С. Доценко [5] та інші. Певний інтерес має монографія Я. Рудика «Стратегії навчання обдарованих студентів у контексті їх підготовки до наукової діяльності» [9] у якій автор подав детальний аналіз понять «творчий процес», «обдарованість» і опис організаційних форм реалізації стратегії навчання обдарованої студентської молоді. Відмінності в трактуванні творчості характерні не тільки для різних національних культур, але й для різних видів діяльності. Творчість можлива в усіх видах людської діяльності, зберігаючи при цьому незмінне ядро та специфічні етнічні відтінки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак більша частина науковців у своїх працях не дає відповіді на питання про механізми, які в умовах полікультурного оточення перетворюють активність особистості, детерміновану соціальною ситуацією розвитку і провідною діяльністю, в суб'єктивну активність, спрямовану на розвиток обдарованості. Невивченими залишаються чинники, що формують обдарованість та впливають на її розвиток у період пізньої юності.

Мета статті – обґрунтувати шляхи розвитку обдарованості студента засобами декоративно-ужиткового мистецтва як напряму соціально-педагогічної діяльності в закладі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах, завдяки активізації міжкультурного та між-етнічного спілкування та як відповідь на виклик

глобалізації, особливо підвищується значення етнічного компонента в культурних і соціальних процесах. По всьому світу спостерігається інтерес до національної ідентичності, а звідси й бажання принести в повсякденне життя нові елементи побуту та принципи організації простору. Відповідно стилістика меблів і об'ємно-просторове вирішення інтер'єрів і є тими виразними візуальними засобами, що їх дизайнери беруть на озброєння, відтворюючи атмосфери різних етнічних культур. У сучасній науці й мистецькій практиці чітко виокремлено напрям етнодизайну, що ґрунтується на синтезі матеріалів: архаїчного, аутентичного, етнічного і сучасних академічних і неакадемічних форм культури.

На відміну від етнічного стереотипу поведінки, що передбачає відповідність певним соціальним нормам, етнічний образ є стислим описом, у якому виокремлюється якась типова властивість, що базується на рівні сприйняття представників інших етносів. Етнічний образ, акцентує увагу на специфічній рисі зовнішньої поведінки індивіда, формує загальне уявлення про представників того чи того етносу загалом [3; 12]. Вироби декоративно-ужиткового мистецтва створюють атмосферу входження у самотні культурні світи.

Тому однією з цілей освіти є введення обдарованої особистості у самотню культуру України. Розвиток обдарованості особистості в онтогенезі узгоджується з культурним розвитком людини, адекватним предметом аналізу якого є життєдіяльність людини у просторі взаємин людини із національним світом [2, с. 394].

Необхідною умовою розвитку творчої обдарованості особистості вважаємо проектування належного соціально-виховного середовища навчального закладу. У статті оперуватимемо поняттям «соціально-виховне середовище» – «частину загального соціального простору, в якому цілеспрямовано створюються умови для інтеграції дії внутрішніх виховних механізмів та соціально-виховного впливу зовнішніх соціальних інституцій» [11, с. 195], основна мета створення якого полягає в забезпеченні на цій основі цілісного соціально-виховного впливу на студентів з метою підвищення рівня їхньої соціальності.

Соціально-педагогічне спрямування професійної підготовки вчителя полягає, передусім, у його готовності до роботи з обдарованими учнями в умовах полікультурного оточення. Її зміст передбачає соціально-педагогічну підтримку обдарованих і соціально активних учнів; розкриття їхніх здібностей, нахилів, талантів; розвиток пізнавальних інтересів і можливостей (академічних, психомоторних, інтелектуальних, мистецьких, творчих, лідерських), виявлення явної та прихованої обдарованості; налагодження спільної діяльності з батьками в аспекті створенні спеціальних умов

для ефективної соціалізації дітей у мікросередовищі; здійснення індивідуального підходу в навчально-виховному процесі та визначення розвивальних технологій у роботі вчителя з одарованими й талановитими учнями.

Переконливими для нас є твердження О. Моляко щодо створення в освітніх закладах атмосфери, спрямованої на формування загальнолюдських цінностей особистості, збагачення її досвідом свого етносу, знанням і розумінням національних пріоритетів інших народів. При цьому важливо враховувати соціокультурне середовище, етнокультурні особливості, соціокультурну ситуацію в регіоні (країні) тощо [6, с. 12].

Вивчення стану сформованості соціально-виховного середовища освітнього закладу здійснюють за такими складовими: соціально-психологічна (врахування індивідуально-психологічних особливостей розвитку й стереотипів поведінки, притаманних особистості в процесі взаємодії в соціумі, пропагування морально-етичних норм в соціально-комунікативній діяльності особистості з групою); інформаційна (наявність сучасного нормативно-правового та навчально-методичного забезпечення процесу соціокультурного виховання); культурно-освітня (педагогічна компетентність учасників соціально-виховного процесу, що охоплює зміст, форми, методи, інноваційні технології щодо реалізації соціально-педагогічної діяльності тощо); матеріально-технічна (наявність сучасних мультимедійних засобів, аудіо-, відеопродукції відповідного змісту, врахування елементів етноестетики в інтер'єрі навчального закладу тощо) [8].

У контексті змісту статті зупинимось детальніше на впливі етнодизайну спеціалізованих аудиторій закладу вищої освіти на духовне становлення й розвиток особистості. З цією метою було проведено опитування учителів технологій Донецької області й студентів факультету початкової, технологічної та професійної освіти Донбаського державного педагогічного університету.

Так, на запитання анкети: «Чи впливає естетика інтер'єру освітнього закладу на формування і розвиток національних цінностей особистості?» 76% учителів і 82% студентів відповіли ствердно. На запитання анкети: «Чи доцільно враховувати обдарованість особистості при опануванні національних видів декоративно-ужиткового мистецтва?» 73% вчителів і 82% студентів відповіли

ствердно. Індивідуально-групові бесіди з учителями засвідчили, що задля формування належного соціально-виховного середовища школи усвідомлюють необхідність збагачення її інтер'єру старовинними предметами побуту українців, національною символікою, релігійною атрибутикою, вишитими рушниками і серветками, окремими стендами чи куточками народознавства тощо.

Отже, більшість учителів технологій і майбутніх учителів технологій розуміють доцільність реалізації дидактичних можливостей декоративно-ужиткового мистецтва у розвитку обдарованості учнів.

В сучасних умовах існують різні підходи до трактування сутності обдарованості, креативності. Більшість дослідників у своїх наукових працях застерігає від ототожнення понять «діяльність» і «творчість», адже істотними ознаками творчої діяльності, за якими її можна відрізнити від репродуктивної (нетворчої), вважається новизна та соціальна значущість її результатів. Саме кінцеві результати такої діяльності слугують критеріями виявлення її творчого характеру, а власне творчий процес є виявом індивідуальності.

Креативність виявляється в процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії і завжди адресується іншій людині. Отже, креативність – це презентація своєї індивідуальності іншому, яка актуалізується за сприятливих умов середовища, залежить від них: від позитивного зразка творчої поведінки, від умов, що забезпечують наслідування творчої поведінки, від соціального підкріплення.

Обдарованість – це вроджена схильність людини до засвоєння певних видів діяльності, наявність в неї відповідних задатків. Творча обдарованість – індивідуальний потенціал особистості, що уможливорює нестандартне сприймання світу та слугує запорукою результативності в одній чи кількох видах діяльності.

У практичній підготовці майбутніх учителів технологій до етноестетичного виховання учнів доцільним вважаємо діагностику їхньої обдарованості. Як зауважує В. Бовсунівський, виокремлюють три основні профілі обдарованості учнів у відповідному дизайн-середовищі: «лівопівкульну» академічну обдарованість, «правопівкульну» естетичну обдарованість, «міжпівкульну» практичну обдарованість. Зазначеним профілям обдарованості відповідають три види дизайн середовищ (див. Табл. 1.) [1, с. 138].

Таблиця 1

Профілі обдарованості та види дизайну середовищ

Профілі обдарованості	Види дизайну середовищ
Інтелектуальна обдарованість «слухачів-мислителів»	Графічний дизайн (в т.ч. WEB-дизайн) середовища «людина-знакові системи»
Творча обдарованість «глядачів-художників»	Дизайн інтер'єрів і дизайн костюма у середовищах «людина-людина», «людина-художні образи».
Дизайн-обдарованість «діячів-майстрів»	Промисловий (індустріальний) дизайн, ландшафтний дизайн (екстер'єрів) для середовища «людина-природа», «людина-техніка»

У процесі викладання мистецьких дисциплін у педагогічних закладах вищої освіти доцільним вважаємо формування в студентів конструктивних умінь моделювання етноестетичного середовища освітнього закладу, використання наявного навчально-методичного забезпечення для розвитку художньо-естетичної обдарованості учнів, а також так званого педагогічного дизайну в межах того чи іншого навчального предмета.

В сучасних умовах в навчальних закладах зберігається тенденція масового залучення молоді до вивчення різноманітних технік народного мистецтва – витинанок, декоративного малювання, писанкарства, ліплення, мозаїки, різних видів аплікації, різьблення, вишивки, розпису на тканині, килимарства, петриківського розпису тощо.

З цією метою на факультеті початкової, технологічної та професійної освіти Донбаського державного педагогічного університету викладаються такі дисципліни, як «Основи дизайну», «Декоративно-ужиткове мистецтво», «Технологічний практикум», «Основи малюнку та композиції», «Основи кольорознавства».

Ураховуючи те, що студенти, які мають неординарні профілі обдарованості, мають можливість обирати різні спеціалізації, вважаємо за доцільне передбачити додаткові спецкурси з орієнтацією на етнотдизайн. Так, наприклад, для спеціалізації «Художня кераміка», пропонуємо наступні дисципліни: «Історія та морфологія народної творчості з практикумом», «Орнаменталістика в художній кераміці» та «Етнотдизайн інтер'єра».

Висновки. У моделюванні соціально-виховного середовища навчального закладу, пріоритетами якого виступають етнокультурні цінності, першочерговим вважаємо: максимальне врахування обдарованості зростаючої особистості, її етнопсихологічних та індивідуальних особливостей, поєднання родинних і регіональних національних традицій, звичаїв з метою наповнення життєвого простору елементами духовності; забезпечення умов для входження у самобутні культурні світи. Виховний потенціал середовища навчального закладу, поруч з іншими, визначається його етнотдизайном, що слугує предметом естетичного сприймання та осмислення учнями, впливаючи на їхню свідомість і поведінку задля формування естетичних якостей, переконань, духовно-ціннісних орієнтацій і потреб.

Естетичне сприйняття учнями етнотдизайну навчального закладу тісно пов'язане з розвитком обдарованості, яка уможлиблює чуттєве пізнання, засвоєння істотних особливостей предметів зовнішнього світу та їхнє оцінювання. Відтак, істинність переживань, особистісно-естетичного ставлення до навколишнього світу і до самого себе залежить від культури почуттів, що дозволяють людині сприймати красу в розмаїтті відтінків, тонів і напівтонів. Глибина емоційного оцінювання естетики соціально-виховного середовища

навчального закладу детермінована так званим емоційним діапазоном, що є свідченням духовної культури особистості.

Перспективи подальшого наукового пошуку вбачаємо в дослідженні дидактичного потенціалу різних видів декоративно-ужиткового мистецтва у розвитку академічної, інтелектуальної та творчої обдарованості дітей і молоді.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бовсунівський В. Педагогічна діагностика обдарованості у процесі дизайн-діяльності / В. Бовсунівський // Педагогіка і психологія професійної освіти. № 3. 2013. С. 132–140.
2. Борисов В.В. Теоретико-методологічні основи формування національної самосвідомості [Текст] : монографія / В.В. Борисов. Краматорськ : [б. в.], 2003. 521 с.
3. Борисова С. Етнотдизайн як явище сучасної культури / С. Борисова // Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. праць / За ред. проф. В.І. Сипченка. Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2011. С. 27–32.
4. Давиденко А.А. Методика розвитку творчих здібностей учнів у процесі навчання фізики (теоретичні основи) / А.А. Давиденко. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2004. 264 с.
5. Доценко С. Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи у процесі вивчення предметів природничо-математичного циклу (теоретичні та методологічні засади): монографія / С. Доценко. Харків: «Мітра», 2018. 380 с.
6. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир: Вид-во Рута, 2006. 320 с.
7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 - 2021 роки. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/nsro_1221.pdf.
8. Петрович Ж.В. Соціально-виховне середовище / Ж.В. Петрович // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 855–856.
9. Рудик Я. Стратегії навчання обдарованих студентів у контексті їх підготовки до наукової діяльності: монографія / Я.М. Рудик. Київ: ЦП «КОМП-РИНТ», 2013. 218 с.
10. Сисоєва С.О. Творча педагогічна діяльність вчителя : ознаки і методи / С.О. Сисоєва // Обдарована дитина. 2005. № 4. С. 6–14.
11. Шеплякова І.О. Соціально-виховне середовище вищого навчального закладу як чинник формування деонтологічної культури майбутнього соціального працівника / І.О. Шеплякова. // Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». 2017. № 58. С. 189–198.
12. Achaeva, M., Daurova, A., Pospelova, N., Borysov, V. Intercultural Education in the System of Training Future Teachers. Journal of Social Studies Education Research 2018:9 (3), 261–281– 10. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1190156.pdf>.